

Wiesław Puś

Tekst laudacji wygłoszonej w dniu 8 października 2009 r. z okazji nadania profesorowi Władysławowi Bartoszewskiemu tytułu doktora honoris causa Uniwersytetu Łódzkiego

Przegląd Nauk Historycznych 8/2, 269-275

2009

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

ka Sejmu S. Niesiołowski, który składając gratulacje, przypomniał jednocześnie, że razem z W. Bartoszewskim był internowany w 1981/1982 r. w Jaworzu, gdzie nasz doktor honorowy był organizatorem życia kulturalnego, wygłaszając bardzo ciekawe wykłady z historii Polski okresu okupacji hitlerowskiej. Kończąc S. Niesiołowski zauważył dowcipnie, że kiedy 28 kwietnia 1982 r. w rezultacie interwencji środowisk intelektualnych z zagranicy i kraju W. Bartoszewski został zwolniony z internowania, wszyscy pozostali, w tym S. Niesiołowski żalowali, że zostali sami.

Na tym uroczystość nadania tytułu doktora *honoris causa* Uniwersytetu Łódzkiego dla prof. W. Bartoszewskiego została zakończona. Gratulacje osobiste ze strony obecnych w auli trwały jeszcze długo.

WIESŁAW PUŚ
Uniwersytet Łódzki

Tekst laudacji
wyłoszonej w dniu 8 października 2009 r.
z okazji nadania Profesorowi
Władysławowi Bartoszewskiemu tytułu doktora
***honoris causa* Uniwersytetu Łódzkiego**

Przypadł mi w udziale wielki zaszczyt promowania do tytułu doktora *honoris causa* Uniwersytetu Łódzkiego Pana Profesora Władysława Bartoszewskiego, wybitnego męża stanu, dyplomaty, żołnierza Armii Krajowej, działacza „Żegoty”, powstańca warszawskiego, wielkiego patrioty, znakomitego historyka dziejów Warszawy i jej mieszkańców w latach okupacji hitlerowskiej.

Honorowy tytuł doktorski stanowi najwyższy wyraz uznania środowiska akademickiego naszej Uczelni dla ogromnych zasług Profesora Władysława Bartoszewskiego, człowieka niezwykłego, obdarzonego niepospolitą energią, kryształowego charakteru, będącego w naszych skomplikowanych czasach niekwestionowanym autorytetem moralnym.

Pozwolą zatem Państwo, zgromadzeni na dzisiejszej podniosłej uroczystości, że przypomnę zasługi Pana Profesora i najważniejsze fakty z Jego bogatego życiorysu.

Władysław Bartoszewski urodził się 19 lutego 1922 r. w Warszawie, tutaj w maju 1939 r. zdał maturę w Liceum Humanistycznym Towarzystwa Wychowawczo-Oświatowego „Przyszłość”. Niestety plany podjęcia studiów uniemożliwił wybuch wojny z Niemcami. We wrześniu 1939 r. uczestniczył w obronie Warszawy jako sanitariusz-noszowy. W okresie od maja 1940 r. pracował w administracji Przychodni Społecznej nr 1 PCK w Warszawie. 19 września tego roku został zatrzymany na Żoliborzu w masowej obławie zorganizowanej przez hitlerowców. Od 22 września 1940 r. był więźniem obozu koncentracyjnego Auschwitz, nr obozowy 4427. Z obozu został zwolniony 8 kwietnia 1941 r., dzięki staraniom Polskiego Czerwonego Krzyża. Po wyjściu z Auschwitz W. Bartoszewski nawiązał kontakty ze Związkiem Walki Zbrojnej, przekazując jednocześnie sprawozdanie ze swojego pobytu w obozie koncentracyjnym. Od października 1941 r. rozpoczął studia polonistyczne na tajnym Wydziale Humanistycznym Uniwersytetu Warszawskiego. Od lata 1942 r. był członkiem Frontu Odrodzenia Polski – konspiracyjnej, katolickiej organizacji społeczno-wychowawczej i charytatywnej założonej przez znaną pisarkę Zofię Kossak. W sierpniu 1942 r. został żołnierzem Armii Krajowej przyjmując pseudonim „Teofil”. Jego zadaniem była praca w Wydziale Informacji Biura Informacji i Propagandy Komendy Głównej AK. W tym czasie, jako członek Frontu Odrodzenia Polski, zaangażował się w działalność Tymczasowego Komitetu Pomocy Żydom „Żegota”, od grudnia 1942 r. działającego jako Rada Pomocy Żydom „Żegota” przy Delegaturze Rządu Rzeczypospolitej Polskiej na Kraj. Ponadto pracował na stanowisku zastępcy kierownika Referatu Żydowskiego Departamentu Spraw Wewnętrznych Delegatury. Działając w „Żegocie” i Referacie Żydowskim zajmował się organizacją pomocy dla ludności żydowskiej.

W okresie od 1 sierpnia do 7 października 1944 r. W. Bartoszewski walczył w powstaniu warszawskim. Był w tym czasie adiutantem dowódcy placówki informacyjno-radiowej „Anna” i redaktorem naczelnym pisma „Wiadomości z Miasta i Wiadomości Radiowe”. W czasie powstania awansował na stopień podporucznika oraz był dwukrotnie odznaczony, Srebrnym Krzyżem Zasługi z Mieczami przez gen. Antoniego Chruściela- „Montera” oraz Krzyżem Walecznych przez gen. Tadeusza Komorowskiego-„Bora”. Po

klęsce powstania warszawskiego W. Bartoszewski dalej prowadził działalność konspiracyjną w Biurze Informacji i Propagandy KG AK w Krakowie. W lutym 1945 r. powrócił do Warszawy, gdzie rozpoczął służbę w organizacji konspiracyjnej „NIE”. Następnie, od sierpnia 1945 r., służył w Oddziale VI Sztabu Delegatury Sił Zbrojnych na kraj w pionie informacji i propagandy. 10 października 1945 r. przed Komisją likwidacyjną AK Obszaru Centralnego ujawnił fakt służby w Armii Krajowej.

Jesienią 1945 r. W. Bartoszewski podjął współpracę z Instytutem Pamięci Narodowej przy Prezydium Rady Ministrów oraz z Główną Komisją Badania Zbrodni Niemieckich w Polsce. Należy podkreślić, że zebrane przez W. Bartoszewskiego w okresie okupacji informacje o zbrodniach hitlerowskich, o sytuacji w obozach koncentracyjnych i więzieniach oraz zagładzie Żydów miały istotne znaczenie dla tych instytucji. W lutym 1946 r., rozpoczął pracę dziennikarską w „Gazecie Ludowej”, organie prasowym opozycyjnego PSL wicepremiera Stanisława Mikołajczyka. Wkrótce W. Bartoszewski został członkiem tej partii. Jego teksty publikowane w „Gazecie Ludowej” miały ogromne znaczenie dla zachowania wśród Polaków pamięci o wybitnych postaciach Polskiego Państwa Podziemnego. Wyróżniał się w tym niezwykle ciekawy cykl szkiców o powstaniu warszawskim pt. *Dni walczącej stolicy* oraz publikacja pt. *Egzekucje publiczne w Warszawie w latach 1943-1944*.

W związku z działalnością w opozycyjnym PSL oraz swoją przeszłością okupacyjną W. Bartoszewski został wkrótce poddany represjom ze strony komunistycznego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego. Już w listopadzie 1946 r. aresztowano go pod fałszywym zarzutem szpiegostwa i ponad 17 miesięcy do 10 kwietnia 1948 r. spędził w więzieniu. Po zwolnieniu w grudniu 1948 r. zapisał się na trzeci rok studiów polonistycznych w Uniwersytecie Warszawskim, które jednak zostały przerwane przez ponowne aresztowanie 14 grudnia 1949 r. Po ponad dwuletnim areszcie 29 maja 1952 r. został skazany przez Wojskowy Sąd Rejonowy w Warszawie na karę 8 lat więzienia za rzekome szpiegostwo. Karę odbywał w więzieniach w Rawiczu i Raciborzu. W sierpniu 1954 r. został zwolniony ze względu na zły stan zdrowia. Natomiast 2 marca 1955 r. orzeczeniem Najwyższego Sądu Wojskowego został uznany za niesłusznie skazanego. Łącznie od 1946 r. do 1954 r. W. Bartoszewski spędził w komunistycznych więzieniach prawie 7 lat życia.

Po opuszczeniu stalinowskiego więzienia, już od 1955 r. W. Bartoszewski podjął współpracę dziennikarską z tygodnikiem

„Stolica”, gdzie w latach 1958-1960 był sekretarzem redakcji. Z kolei od 1957 r. podjął współpracę z „Tygodnikiem Powszechnym”. W obydwu czasopismach, podobnie jak w latach czterdziestych w „Gazecie Ludowej”, konsekwentnie tworzył kronikę okupowanej i walczącej Warszawy. W „Tygodniku Powszechnym” przez wiele lat prowadził dział „In memoriam”, będąc niejako strażnikiem pamięci o ludziach, którzy bohatercko walczyli z okupantem, a w PRL starano się ich zepchnąć w historyczny niebyt. W tym czasie podjął kolejną próbę ukończenia studiów polonistycznych i w listopadzie 1958 r. został przyjęty na Uniwersytet Warszawski jako ekstern. Na seminarium prof. Juliana Krzyżanowskiego przygotował pracę magisterską, pozytywnie ocenioną przez promotora, jednak decyzją ówczesnego rektora UW nie został dopuszczony do egzaminu magisterskiego i w październiku 1962 r. skreślono go z listy studentów. Te polityczne prześladowania i szykany nie załamały W. Bartoszewskiego. Dalej pracował nad dokumentacją i opisem okupacji hitlerowskiej, powstaniem warszawskim i zagładą Żydów. W latach sześćdziesiątych i siedemdziesiątych XX w. ukazały się niezwykle ważne książki Jego autorstwa, które znakomicie udokumentował, tak jak zawodowy historyk. Były to: *Prawda o von dem Bachu* (1961 r.), *Warszawski pierścień śmierci 1939-1944* (1967 r.), *Ten jest z ojczyzny mojej. Polacy z pomocą Żydom 1939-1945* (1967 r.) – napisana wspólnie z Zofią Lewinówną oraz najważniejsza, będąca dziełem epokowym, monografia pt. *1859 dni Warszawy* (1974 r.).

W kwietniu 1963 r. W. Bartoszewski z inicjatywy Żydowskiego Instytutu Historycznego w Warszawie został odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski za pomoc udzielaną Żydom w czasie wojny. Jesienią tego roku został zaproszony do Izraela, gdzie w imieniu Rady Pomocy Żydom „Żegota” odebrał dyplom „Sprawiedliwy wśród Narodów Świata”. Trzy lata później, w 1966 r. otrzymał medal Yad Vashem „Sprawiedliwy wśród Narodów Świata” za wyjątkowe zasługi w ratowaniu Żydów w latach okupacji hitlerowskiej. W latach sześćdziesiątych i siedemdziesiątych XX w., W. Bartoszewski odbył wiele podróży do krajów zachodnich (Austrii, RFN, Wielkiej Brytanii, Włoch, Izraela i USA). Podczas tych wyjazdów kontaktował się z przedstawicielami polskiej emigracji politycznej (m.in. z Janem Nowakiem-Jeziorańskim, Adamem i Lidą Ciołkoszami, Janem Karskim, Czesławem Miłoszem, Gustawem Herlingiem-Grudzińskim). W listopadzie 1963 r. rozpoczął tajną współpracę z radiem „Wolna Europa”. Jego rozległe kontakty międzynarodowe oraz faktyczna działalność opozycyjna skutkowały

w latach 1970-1974 zakazem druku Jego prac w PRL oraz innymi szykanami w postaci odmowy wydania paszportu, jak również częstymi rewizjami w domu. W latach siedemdziesiątych XX w., W. Bartoszewski należał do grona zdecydowanych opozycjonistów, w 1974 r. angażował się w akcję zmierzającą do ułaskawienia skazanych członków tajnej organizacji „Ruch”. Współpracował z Polskim Porozumieniem Niepodległościowym. W styczniu 1976 r. był jednym z pierwszych sygnatariuszy listu intelektualistów protestujących przeciwko zmianom konstytucji PRL. W 1978 r. brał udział w powołaniu Towarzystwa Kursów Naukowych i wykładał na tajnym Uniwersytecie Latającym. W sierpniu 1980 r. podpisuje list intelektualistów z poparciem dla strajkujących robotników Wybrzeża. W latach 1980-1981 W. Bartoszewski był członkiem NSZZ „Solidarność”, zakładał Komitet Obrony Więzionych za Przekonania przy Komisji Krajowej NSZZ „Solidarność”. 13 grudnia 1981 r. został internowany, jako jeden z uczestników słynnego I Kongresu Kultury Polskiej, najpierw osadzony w Białoleńcu, a następnie w Jaworzu. Dzięki interwencji środowisk intelektualnych z zagranicy i kraju został zwolniony z internowania 28 kwietnia 1982 r.

Jako wybitny znawca i autor wielu znakomitych opracowań z historii okupacji hitlerowskiej, W. Bartoszewski w latach 1973-1982 i 1984-1985 był zatrudniony na stanowisku starszego wykładowcy w Katedrze Historii Nowożytnej Polski na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim. W latach 1983-1984, 1986-1988, 1988-1990 wykładał gościnnie na uniwersytetach niemieckich w Monachium, Eichstatt i Augsburgu. Władze Bawarii przyznały W. Bartoszewskiemu tytuł profesora. W 1984 r. został członkiem rzeczywistym Instytutu Józefa Piłsudskiego w Ameryce, a od 1986 r. jednym z wiceprezesów Instytutu Studiów Polsko-Żydowskich w Oxfordzie. W latach osiemdziesiątych XX w., był uczestnikiem wielu międzynarodowych konferencji naukowych poświęconych historii II wojny światowej, zagładzie Żydów, stosunkom polsko-żydowskim i polsko-niemieckim. W tej problematyce stał się niekwestionowanym autorytetem w skali międzynarodowej.

W końcu lat siedemdziesiątych i w latach osiemdziesiątych XX w., ukazały się kolejne znakomite książki W. Bartoszewskiego, stanowiące ważny wkład w poznanie historii okupacji hitlerowskiej. Wśród wielu należy wymienić: *Z kart wojennej służby Aleksandra Kamińskiego* (1978 r.), *Tajna prasa w okresie okupacji 1939-1945 i jej rola w życiu społeczeństwa* (1980 r.), *Ludność cywilna w powstaniu warszawskim* (1974 r.), *Dni walczącej stolicy*. Kronika

Powstania Warszawskiego (Londyn 1984 r.). Bardzo ważną pozycją była broszura wydana w drugim obiegu, w której został opublikowany wykład W. Bartoszewskiego wygłoszony w ramach Uniwersytetu Latającego pt. *Polskie Państwo Podziemne. Zarys problemu*. W tej pracy autor przywracał świadomości społecznej Polaków to pomijane w PRL pojęcie. Ogółem bibliografia prac naukowych i publicystycznych W. Bartoszewskiego obejmuje około 1500 pozycji, w tym kilkadziesiąt książek. W zdecydowanej większości dotyczą one sprawy lat okupacji hitlerowskiej, powstania warszawskiego, stosunków polsko-żydowskich i polsko-niemieckich.

W III Rzeczypospolitej W. Bartoszewski pełnił i pełni ważne funkcje państwowe. W latach 1990-1995 był ambasadorem RP w Austrii, kraju, gdzie ma wielu przyjaciół w środowiskach intelektualnych. Dwukrotnie pełnił funkcję ministra spraw zagranicznych RP, a mianowicie od 7 marca 1995 r. do 22 grudnia 1995 r. oraz od 30 czerwca 2000 r. do 19 października 2001 r. Jako minister spraw zagranicznych Rzeczypospolitej Polskiej cieszył się wielkim uznaniem w Europie i na świecie. Warto przypomnieć, że jako jedyny zagraniczny mówca wystąpił z ponad godzinnym przemówieniem w dniu 28 kwietnia 1995 r. podczas uroczystej sesji Bundestagu i Bundesratu (RFN) z okazji 50. rocznicy zakończenia II wojny światowej. W latach 1997-2001 W. Bartoszewski był senatorem IV kadencji Senatu RP. 20 listopada 2007 r. został powołany przez premiera Donalda Tuska na stanowisko sekretarza stanu w Kancelarii Prezesa Rady Ministrów RP i pełnomocnika ds. relacji międzynarodowych.

W okresie po 1990 r. W. Bartoszewski jest w dalszym ciągu niezwykle aktywny w życiu społecznym i naukowym. Przewodniczył Międzynarodowej Radzie Państwowego Muzeum w Oświęcimiu, obecnie przewodniczy Międzynarodowej Radzie Oświęcimskiej przy Premierze RP. Od czerwca 2001 r. pełni funkcję przewodniczącego Rady Ochrony Pamięci Miejsc Walki i Męczeństwa. 27 stycznia 2005 r. w sześćdziesiątą rocznicę wyzwolenia obozu koncentracyjnego Auschwitz-Birkenau, przemawiał na oficjalnych uroczystościach w imieniu polskich więźniów obozu. Należy jak zawsze do orędowników pojednania polsko-żydowskiego i polsko-niemieckiego, przy zachowaniu całej prawdy o przeszłości. Współcześnie W. Bartoszewski należy do nielicznej grupy polskich mężów stanu znanych i szanowanych w kraju i na świecie.

Za swoją działalność konspiracyjną, opozycyjną, polityczną, publicystyczną i naukową Profesor Władysław Bartoszewski był

wielokrotnie odznaczany, nagradzany i wyróżniany. Wśród wielu odznaczeń należy wymienić: Order Orła Białego (1995 r.), Krzyż Komandorski z Gwiazdą Orderu Odrodzenia Polski (nadany w 1986 r. przez prezydenta RP na uchodźstwie Edwarda Raczyńskiego), Krzyż Komandorski Orderu Legii Honorowej (2009 r. – Francja), Krzyż Wielki Orderu Zasługi RFN (2001 r.), papieski Order św. Grzegorza Wielkiego i Austriacki Krzyż Honorowy za Naukę i Sztukę I Klasy. Wśród wielu nagród i dyplomów warto wymienić: Nagrodę Klubu Krzywego Koła (1962 r.), Nagrodę Fundacji Alfreda Jurzykowskiego w Nowym Jorku (1968 r.), Nagrodę „Polityki” w dziedzinie historii najnowszej (1968 r.), Nagrodę Herdera (Wiedeń 1983 r.), Nagrodę im. cesarza Ottona (Kaiser Otto-Preis) przyznaną przez miasto Magdeburg za szczególne zasługi dla pojednania polsko-niemieckiego (2009 r.), Dyplom honorowego obywatela Państwa Izrael (1991 r.) i Dyplom honorowego członka Polskiego Towarzystwa Historycznego (2007 r.). Ponadto Profesor W. Bartoszewski posiada 10 doktoratów *honoris causa*: Polskiego Uniwersytetu na Obczyźnie (Londyn 1981 r.), Hebrew College-Baltimore (USA 1984 r.), Uniwersytetu Wrocławskiego (1994 r.), Uniwersytetu Phillipa w Marburgu (RFN 2001 r.), Uniwersytetu Warszawskiego (2002 r.), Uniwersytetu Gdańskiego (2005 r.), KUL-u (2008 r.), Uniwersytetu Opolskiego (2008 r.), Uniwersytetu w Hajfie (Izrael 2008 r.) oraz Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego (2009 r.).

Profesor Władysław Bartoszewski całym swoim życiem i twórczością pisarską, jak również działalnością społeczną i polityczną dawał świadectwo prawdzie, dawał dowody, jak należy o sprawę polską walczyć i zabiegać, jak być sprawiedliwym i przyzwoitym. Jego działalność w latach okupacji hitlerowskiej, w opozycji w PRL i w III Rzeczypospolitej zapewniła Mu godne miejsce w historii, a Jego osiągnięcia naukowe – trwałe miejsce w historiografii. Uchonorowany wysokimi odznaczeniami, wieloma nagrodami i wyróżnieniami, dziś Pan Profesor Władysław Bartoszewski otrzymuje tytuł doktora *honoris causa* Uniwersytetu Łódzkiego. Jesteśmy dumni z tego, że możemy przyjąć Pana Panie Profesorze do naszej akademickiej Wspólnoty.

WIESŁAW PUŚ
Uniwersytet Łódzki